

Тернопільський національний економічний університет

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з

«Економічної теорії»

на тему:

«Сектор домогосподарств: особливості поведінки та формування фінансових ресурсів»

Студентки 2 курсу групи ФМО-21

напрямку підготовки «Фінанси і кредит»

Соболькова О.М.

Керівник:

Длугопольський Олександр Володимирович

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль 2016

План

Вступ

1. Характеристика сектору домашніх господарств та його місце в економічній системі.
2. Фінанси домашніх господарств як самостійна сфера фінансової системи держави (аналіз на прикладі країн ЄС та України).
3. Перспективи розвитку фінансів домашніх господарств в умовах глобальних економічних процесів(українські реалії)

Висновок

Список використаної літератури

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

«Макроекономіка»

на тему:

**«Сектор домогосподарств: особливості поведінки та формування
фінансових ресурсів»**

Студентки групи ФМО-21

Соболькової Оксани Михайлівни

План

ВСТУП

1. Характеристика сектору домашніх господарств. *та він має в економіці велику*
2. Фінанси домашніх господарств як самостійна сфера фінансової системи держави. *(аналіз по фінанс. країн ЄС та України)*
3. Науково-методичні підходи до оцінки функціонування фінансів домогосподарств у фінансовій системі України.
4. Перспективи розвитку фінансів домашніх господарств в умовах глобальних економічних процесів. *(задавати реальні)*

ВИСНОВОК

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

25.12.15

Керівник:
Проф. Курнолюк О.В.

Зміст

Вступ.....	5
1.Характеристика сектору домашніх господарств та його місце в економічній системі.....	8
2.Фінанси домашніх господарств як самостійна сфера фінансової системи держави(аналіз на прикладі країн ЄС та України).....	19
3.Перспективи розвитку фінансів домашніх господарств в умовах глобальних економічних процесів(українські реалії).....	26
Висновок.....	31
Список використаної літератури.....	34

Вступ

Сектор домашніх господарств належить до числа головних, проте, найменш досліджених суб'єктів національної економіки. Як інституційний сектор, домогосподарства беруть участь у всіх фазах економічного циклу: виробництві благ, постачанні економічних ресурсів, створенні, розподілі і перерозподілі національного продукту, формуванні кінцевих доходів, споживанні товарів та послуг, здійсненні заощаджень та інвестуванні. Сектор домогосподарств стабілізує господарську систему та впливає на соціально-економічний розвиток країни, виконуючи крім своїх традиційних функцій ряд відтворювальних - відтворення людського капіталу, робочої сили, формування та виховання індивіда.

Сектор домогосподарств виступає важливим суб'єктом ринкової системи, який постійно вступає у взаємодію з державою та іншими секторами національної економіки.

Розгляд домашніх господарств у якості суб'єктів економіки у зарубіжних країнах з розвинутою ринковою системою здійснюється не тільки у рамках спеціальних статистичних досліджень, а і як вихідна база і основна ланка більшості загальностатистичних національних та міжнародних видань, і зокрема фіксується в системі національних рахунків. Саме через систему національних рахунків (СНР) можливе вивчення домогосподарств на макроекономічному рівні. Адже СНР - це система статистичних показників, які відображають рух доходів чи доданої вартості через усі стадії виробничого циклу: виробництво, розподіл, перерозподіл і кінцеве використання. Концептуальною основою СНР є теорія факторів виробництва та економічного циклу. Використання СНР дозволяє розрахувати вартісну структуру ВВП та інших макроекономічних показників і моделювати рух вартості між секторами економіки за стадіями виробництва.

Сектор домогосподарств бере активну участь у створенні валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, зростання якого забезпечує динаміку всієї соціально-економічної системи.

Роль домашніх господарств у національній економіці можна дослідити на основі рахунків інституційних секторів (рахунок виробництва, рахунки розподілу та використання доходу, рахунки нагромадження), які виконуються Держкомстатом України у фактичних цінах.

Сектор домогосподарств, здійснюючи безпосередній вплив на економіку країни, все ж таки не виключає вплив інших суб'єктів ринкових відносин. Їх продумана взаємодія позитивно впливатиме на економіку в цілому, забезпечить сприятливе соціально-економічне середовище для розвитку домашніх господарств та на рівень життя населення.

Питання про місце і роль домогосподарства у національній економіці завжди перебували у полі зору дослідників. Окремі його функції досліджували класики економічної науки – А.Сміт, Т.Мальтус, Д.Рікардо, К.Маркс, Г.Госен, А.Маршал, М.Туган-Барановський, Дж.М.Кейнс, А.Пігу та інші.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття економічна наука приділяє значну увагу сектору домогосподарств у перехідних економіках. Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми варто назвати і.Бондар, С.Злупка, Т.Кир'ян, і.Крючкову, А.Колота, Е.Лібанову, М.Лощініна, В.Мандибуру, і.Малого, В.Новікова, О.Онищенко, і.Радіонову, А.Ревенка, С.Реверчука, М.Шаповала та ін.

Зміни функцій домогосподарств в умовах ринкової трансформації економіки досліджено у працях зарубіжних учених: Л.Бальцеровича, В.Жеребіна, Г.Колодка, Л.Нестерова, В.Ниворожкіної, А.Олейніка, А.Ослунда, Б.Плишевського, В.Розмаїнського, Н.Римашевської, А.Романова, Дж.Сакса, Е.Стрижкової, А.Сурінова, К.Чобану.

Метою дослідження є аналіз функціонування домогосподарств в умовах ринкової економіки України.

Предметом дослідження відповідно до поставленої мети та завдань є особливості та закономірності функціонування домогосподарств за умов ринкової економіки. Об'єктом дослідження є домогосподарства України.

1. Характеристика сектору домашніх господарств та його місце в економічній системі.

В економічній теорії важливе місце як один з найголовніших суб'єктів ринкової економіки посідає домашнє господарство. Воно є власником більшої частини ресурсів і відіграє велику роль в організації всього суспільного виробництва. Для вітчизняної економічної науки цей феномен є новим з точки зору його дослідження, бо в попередній нашій історії економісти, по суті, не вивчали домогосподарство з позиції економічної теорії.

Домашнє господарство - це соціально-економічне утворення, яке є первинною ланкою в організації суспільного життя. Це незалежна економічна одиниця, яка включає кілька осіб (але це може бути й одна особа), які пов'язані спільним веденням господарства, забезпечують економіку факторами виробництва і разом користуються заробленим чи отриманим доходом виключно для споживання. Останнє підкреслюється і в тому визначенні домашнього господарства яке йому дає Організація Об'єднаних Націй (ООН). Воно ототожнює домогосподарство з "особою чи групою осіб, поєднаних з метою забезпечення всім необхідним для життя". Це може бути сім'я, але це може бути й просто об'єднання тих хто не є родичами. Важливо щоб це об'єднання мало свої територіальні межі, спільний бюджет і щоб вони проживали разом. Члени домогосподарства є власниками ресурсів, необхідних для економіки і за ці ресурси отримують гроші необхідні для купівлі товарів та послуг[10].

Природа домашнього господарства певною мірою подвійна. З одного боку, домашнє господарство - це соціальний осередок суспільства, який реалізує ті завдання, що знаходяться поза економічною діяльністю, принаймні в класичному розумінні останньої. Так, домашнє господарство може дуже часто виступати у формі сім'ї, яка функціонує на суто родинних зв'язках. Сім'я в процесі свого функціонування значною мірою орієнтується на позаекономічні цінності. До них можна віднести виховання дітей, розвиток особистості членів сім'ї, взаємодопомогу, організацію відпочинку тощо.

З іншого боку, домашнє господарство - це певною мірою первинна економічна ланка суспільства, бо тут має місце виробничий процес. Він здійснюється всіма членами сім'ї і тими, хто належить до цієї одиниці не за ознакою родинних зв'язків. Цей процес спрямований виключно на потреби домашнього господарства. Це приготування їжі, ремонт особистих речей, будівництво житла. У нашій країні з її недостатньо розвиненим ринковим господарством значне місце у функціонуванні домашніх господарств займає підсобне господарство, ведення дрібного сільськогосподарського виробництва на присадибній ділянці, дачі чи огороді. Цей аспект діяльності домашнього господарства має досить суттєве значення. Проте його роль в економічній системі суспільства пов'язана головним чином: 1) з власністю домашніх господарств на ресурси; 2) їх місцем у формуванні сукупного попиту; 3) їх роллю в забезпеченні безперервності відтворювального процесу в суспільстві.

Суб'єкти домашніх господарств виступають власниками значної частини ресурсів суспільства. Саме їм належить трудовий ресурс, земля і капітал. Саме ці ресурси домашні господарства і доставляють на ринок ресурсів. Тому чим вищий рівень розвитку домашнього господарства, тим більш якісними будуть ресурси, які воно запропонує на ринку. При цьому стосовно землі і капіталу рівень розвитку домашнього господарства виявляється непрямо і може реалізуватись не стільки як ресурс, скільки в можливих варіантах їх пропонування. Так, на ринку ресурсів земля, може здаватись в оренду, у суборенду, у заставу, об'єднуватись у межах колективної власності для ведення сільськогосподарського виробництва або для реалізації інших проектів тощо. Те саме можна сказати й про капітал, форми пропозиції якого обумовлюються як рівнем розвитку суспільного виробництва, так і рівнем розвитку суб'єкта власності.

Домогосподарство виконує три основні функції[1]:

1) відтворює трудові й матеріальні ресурси, володіє ними та постачає ними виробництво (зокрема, робочою силою і продукцією сільськогосподарського виробництва);

2) привласнює доходи, в основному за рахунок постачання виробництва ресурсами;

3) використовує одержані доходи для задоволення особистих потреб і відтворення об'єктів своєї власності.

Провідною функцією є відтворення робочої сили, у домашньому господарстві відбувається відтворення не тільки суб'єкта, який є носієм робочої сили і здатний виконувати ту чи іншу діяльність, а формується особистість, громадянин держави і член суспільства, якому властиві певний світогляд, характер, певне ставлення до суспільних проблем[1].

Що ж стосується такого ресурсу, як робоча сила, то її якість, як і форми пропозиції, майже виключно залежить від рівня розвитку домашнього господарства. Дійсно, рівень освіти, культури людини, її ціннісна орієнтація, її мобільність, здатність реагувати на зміни в суспільному виробництві тощо усе це значною мірою формується в сім'ї, яка є визначальною ланкою в організації життя суспільства.

Таким чином, саме власність на ресурси є базовою категорією, яка визначає місце домогосподарства в економічній системі суспільства, і чим вищий розвиток цих відносин власності, тим мобільніше й ефективніше функціонує ринкова економіка. За великим рахунком, усі ресурси належать домашнім домогосподарствам, хоча на значну частину їх власність розповсюджується тільки формально. Наприклад, у нашій державі відповідно до Конституції України й Закону України "Про власність" природні ресурси, водний і повітряний простір належать народу України. Зрозуміло, що персоніфікувати цю власність до рівня домогосподарства досить проблематично, хоча в деяких країнах є певні спроби це зробити. Так, у Туркменії таке природне багатство, як газ, є безкоштовним для громадян цієї країни. У деяких нафтодобувних країнах від кожної проданої на експорт тонни цього чорного золота частку виручки зараховують на рахунок кожного жителя країни. У більшості ж держав ця власність народу представлена у власності держави. Це не зовсім оптимальний варіант, бо він дає можливість багатьом

державним чиновникам отримувати незароблені прибутки. Очевидно, що в перспективі ці ресурси не тільки формально, але й реально повинні належати громадянам України, а отже, і домашнім господарствам. Цивілізований шлях до цього лежить через прозорість і відповідальність дій державних чиновників, які безпосередньо розпоряджаються цією власністю всього народу.

Друга важлива сторона ролі домашнього господарства в економічній системі суспільства - це його попит, який виступає вирішальною ланкою сукупного попиту на кінцеві блага. Попит домогосподарств, по суті, реалізує їх споживчу функцію. Вона закладена вже в самій меті формування домогосподарства, яка передбачає об'єднання зусиль для задоволення потреб людини, для забезпечення її життя. В ринкових умовах споживання домогосподарств є визначальним моментом адже це є кінцеве споживання, а саме задля його задоволення і функціонує урешті-решт суспільне виробництво.

Розміри (обсяги) і структура споживання домогосподарств залежить перш за все від рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин як невід'ємних складових будь-якої системи суспільного виробництва. Окрім цього на рівні цих загальних умов формування обсягів і структури споживання домашніх господарств важливу роль відіграє стадія розвитку економічної системи і її стан. Так, в умовах високорозвиненої ринкової системи, рівень споживання домогосподарств достатньо високий, а диференціація в споживанні для основної маси населення утримується в межах які зводять до мінімуму загрозу великих соціальних потрясінь на кшталт революції.

інша справа в країнах які, як наша Батьківщина, тільки розпочали розбудову ринкових відносин. Тут обсяги споживання домашніх господарств з одного боку обмежені недостатньо високим рівнем розвитку продуктивних сил, а з іншого боку величезною диференціацією в доходах різних верств населення, що стало в значній мірі наслідком приватизації державного майна, яка здійснювалась буюшою партійно-номенклатурною верхівкою за наявності дуже недосконалої правової бази

цього процесу і психологічної неготовності величезних мас населення до здійснення приватизації.

За даних для конкретної країни рівня розвитку продуктивних сил і стадії на якій знаходиться дане суспільне виробництво обсяги і структура споживання визначаються багатьма чинниками і перш за все ціннісною орієнтацією і мотивацією членів домашнього господарства. Цей феномен оцінюється представниками різних напрямів в економічній теорії по різному.

Так, представники класичної школи політекономії вважають, що домашнє господарство, а його вони визначають як цілісну одиницю, що володіє певними ресурсами (робоча сила, капітал, земля) і намагається їх продати в найбільш вигідному для себе варіанті, в своєму споживанні керується раціоналізмом. Він проявляється в тому, що витрата грошей (а це визначальна і необхідна стадія в задоволенні потреб) або іншими словами поведінка споживача визначається пошуком найкращого співвідношення між ціною і якістю. Це безсумнівно має місце, проте зводити всю ідеологію споживчої функції домашніх господарств до цього не можна. На це справедливо вказують представники такої течії в економічній теорії як інституціоналізм.

В працях інституціоналістів, присвячених аналізу сутності і функцій домогосподарств значне місце відводиться тим відносинам які формуються в середині домогосподарства при визначенні мети його створення, цілей які прагнуть досягти члени домогосподарства, межі задоволення потреб тощо. При цьому одним з ключових моментів стає те, що в формуванні цільової і мотиваційної складової домогосподарства визначальним фактором стає наявність соціальних цінностей які вже сформовані в суспільстві. Саме суспільство через вже сформовані цілі, стереотипи і т.ін. формує мету, цілі, мотивацію і т.ін. конкретного домогосподарства. Безсумнівно, кожен індивід, або їх група, що утворюють домогосподарство певним чином теж впливають на визначення цілей, мети і т.ін., але все ж таки домінуючим є та система або сукупність соціальних цінностей, яка вже сформована в суспільстві.

З огляду на зростання обсягів споживання, яке (принаймні в високорозвинених країнах) характеризується значною динамікою і формуванням у людської спільноти потужної споживацької психології такий підхід інституціоналістів до розглянутої функції є обґрунтованим і практично значущим. Адже нарощування споживання напряму через виснаження ресурсів і опосередковано через шкоду навколишньому середовищу, яке спричиняє постійне зростання виробництва, ведуть до загострення загальнолюдських проблем, пов'язаних з загрозою для існування прийдешніх поколінь. В цих умовах перед кожною державою постає питання про формування потреб домашніх господарств в напрямку раціонального і ощадливого використання необхідних для їх задоволення ресурсів. В цьому відношенні теоретичний висновок про формування цільової спрямованості споживчої функції домогосподарств переважно під впливом сформованих в суспільстві цінностей, відкриває механізм можливого і ефективного впливу суспільства і перш за все в особі її владних структур на формування бажаних стереотипів споживчої поведінки членів домашніх господарств.

Поряд з цим варто підкреслити і те, що представники інституціоналізму, розглядаючи споживчу функцію домогосподарств, заперечують поведінку його членів як оптимізуючу (досягнення максимуму корисності в споживанні матеріальних благ та послуг на основі співставлення якості і ціни). Аргумент представників цього напряму в розвитку економічної теорії полягає в тому, що індивід, як представник домогосподарства, як правило, не може зробити раціональний вибір через складність інформації, її величезні обсяги і часто свою некомпетентність в споживчих характеристиках тих товарів і послуг які він бажає отримати. Через це реальна поведінка індивіда, як члена домашнього господарства, не може бути зведена тільки до раціоналізму, що визначається оптимальним співвідношенням ціни і якості товарів і послуг, які він обирає для задоволення своїх потреб. В значно більшій мірі споживча функція домогосподарств формується під впливом цілої низки суспільних інститутів. Так, в різних країнах суб'єкти цього господарства по різному усвідомлюють свої потреби залежно від сукупності своїх уявлень, національних традицій, усталених звичок, менталітету

тощо. Ці чинники будуть досить помітно впливати на сукупний попит домашніх господарств в різних країнах. Так, в українській сім'ї приготування їжі займає велике місце в організації життєдіяльності домашнього господарства. Тут на цей процес відводиться значно більше часу, ніж у родинах, у більшості розвинених країн Західної Європи. Досить помітною буде і різниця в структурі попиту. Вона має місце як між домашніми господарствами різних країн, так і серед цих суб'єктів у межах однієї країни.

Великий вплив на формування сукупного попиту домашніх господарств має і загальна форма організації суспільного виробництва. Для прикладу візьмемо такий фактор, як рівень територіальної мобільності робочої сили. Якщо він високий, то і попит домашніх господарств на транспортні засоби буде великим. При цьому важливе значення мають також інші чинники. Скажімо, у нашій державі має місце помітна міграція населення невеликих міст і сіл до великого міста у зв'язку з тим, що це населення знаходить у місті собі роботу. Ця так звана маятникова міграція, у свою чергу, зумовлює потребу в транспортних засобах, яка може бути задоволена як власними автомобілями, так і суспільним транспортом, наприклад, приміськими потягами. А оскільки придбання та експлуатація автомобіля в наших умовах вимагає значних коштів, то ця потреба значною мірою задовольняється для переважної частини населення суспільним транспортом приміського сполучення, оскільки він відносно дешевий для споживача.

В процесі задоволення своїх потреб індивід, як член домашнього господарства, певну частину грошового еквівалента нагромаджує, перетворюючи його в заощадження. Вони обумовлені тим, що реальні доходи населення, особливо в високорозвинених країнах, зростають. Це дає можливість певну їх частку накопичувати. Мотиви цього накопичення дуже різноманітні і індивідуальні, але серед них все ж таки можна виділити найбільш типові.

По-перше, заощадження нагромаджуються як певний страховий резерв на випадок непередбачуваних обставин, як то хвороба, безробіття, вихід на пенсію і т. ін. Ця частина доходів, які акумулюються у вигляді заощаджень, постійна і

достатньо велика, бо ринок завжди дуже непередбачуваний по відношенню до людини і вона намагається накопичити певну суму грошей на "чорний день".

По-друге, частину доходів члени домашнього господарства нагромаджують з метою придбання товарів довгострокового користування (машини, меблі і т.п.), житла або для відпочинку. За високого рівня задоволення потреб домогосподарств це теж постійна і потужна складова заощаджень.

По-третє, певна частина доходів домашнього господарства накопичується з метою використання їх для збільшення свого доходу за рахунок купівлі акцій, облігацій та інших цінних паперів. Цю частину заощаджень акумулюють переважно такі елементи небанківських кредитних установ, як інвестиційні компанії і фонди, трастові компанії й інші установи аналогічного характеру.

Слід відмітити, що кошти, які нагромаджують домогосподарства за всіма переліченими найбільш типовими мотивами нагромадження в країнах з усталеною ринковою системою акумулюються банківською системою або системою інших фінансових установ (кредитні спілки, страхові компанії тощо) і в своїй масі виступають надзвичайно потужним фінансовим ресурсом для розвитку суспільного виробництва.

Для будь-якої країни з ринковою економікою заощадження населення виступають головним джерелом кредитних ресурсів банківської системи. В нашій державі з її постійною нестачею фінансових ресурсів ці накопичення домашніх господарств відіграють особливо важливу роль. В разі масового відтоку цих коштів, наприклад, під час кризи, під загрозу існування попадають не тільки окремі банки, а і вся банківська система країни. Прикладом може бути світова фінансова криза 2008-2009 р.р. яка зачепила Україну і одним з проявів якої стало масове дострокове відкликання населенням своїх вкладів в комерційні банки. Тільки своєчасні дії Уряду і Верховної Ради, які вилились в суттєві збільшення гарантованого внеску фізичних осіб в банки з 50 тис. грн. до 150 тис. грн., а також підтримка проблемних банків з боку держави, загальмували цей руйнівний процес і

сприяли тому, що вже в кінці 2009 р. вклади населення в комерційні банки стали зростати.

За ті ресурси, які домашні господарства пропонують на ринку як капітал, вони отримують одну з форм доходу на капітал. Це може бути рента (у разі пропозиції такого ресурсу як земля), прибуток, коли ресурс представлений речовими формами існування капіталу і відсоток за умови пропозиції на ринку грошової (вартісної) форми існування капіталу.

В Україні населення в своїй основній масі не має в своєму розпорядженні значної кількості нагромадженого майна і особливо нерухомості. Приватизація державного майна була здійснена бувшою партійно-номенклатурною верхівкою і як наслідок привела до того, що майже усе населення втратило свої майнові паї, які сконцентрували у своїх руках олігархи. В цих умовах доходи домашніх господарств від майна дуже невеликі. Дещо інша ситуація в сільському господарстві, де була розпайована земля, а на продаж земельного паю було введено заборону на п'ять років, яка Верховною Радою постійно продовжувалась.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки домогосподарство як економічна одиниця господарювання стає дедалі вагомішим суб'єктом фінансових відносин, взаємодіючи з державою, підприємствами і організаціями, а також інститутами фінансового ринку. Взаємозв'язок фінансів домогосподарств з державними фінансами виявляється перш за все у сплаті податків фізичними особами до бюджету та державних цільових фондів, а також у формі грошових виплат.

В Україні з розвитком ринкових відносин домогосподарство опинилося в нових умовах функціонування. За останній період кількість домогосподарств зменшилось, попри ресурсну забезпеченість, присутні досить високі витрати при зменшенні доходів. В таких умовах необхідна державна допомога у створенні ефективних програм підтримки домогосподарств.[7]

Фінансовою основою домогосподарства є бюджет, який відображає обсяг і структуру всіх доходів і видатків сім'ї за певний період часу, формує стиль споживання і життя. Зв'язок між доходами сім'ї і структурою споживчих видатків вперше дослідив німецький статистик Е.Енгель . Він помітив залежність: чим вища якість життя сім'ї, тим меншу частку доходу вона витрачає на придбання продовольчих товарів нижчої споживчої цінності. На основі даних про питому вагу видатків сім'ї на їжу можна говорити про рівень її добробуту. В Україні частка сімейних видатків на їж значно більша, ніж у розвинутих країнах.

У розвинутій ринковій економіці доходи використовуються за схемою: частка доходів надходить державі як особисті податки, решта розподіляються між видатками на особисте споживання та особисте заощадження. Видатки на особисте споживання становлять понад 80% сукупного доходу домогосподарств. Видатки споживачів класифікують так: 1) видатки на товари тривалого використання, 2) видатки на предмети щоденного вжитку і 3) видатки на послуги.

Якщо очікуваний термін використання товару три роки і більше, то його називають товаром тривалого використання; якщо Менше, ніж три роки, - предметом щоденного вжитку.

Автомобілі, відеомагнітофони, пральні машини, персональні комп'ютери та більша частина меблів - товари тривалого використання. Переважна частина харчів та предметів одягу - товари щоденного вжитку. Послуги - це робота, яку виконують правники, перукарі, лікарі, механіки для споживачів. Сучасна ринкова економіка орієнтована на послуги - на них припадає більша частина всіх видатків споживачів.

2. Фінанси домашніх господарств як самостійна сфера фінансової системи держави (аналіз на прикладі країн ЄС та України).

В умовах ринкової економіки функціонує безліч господарських одиниць, кожна з яких має свої економічні цілі. З усієї сукупності учасників економічної діяльності виділяють три їх основних типи: домашні господарства, підприємства та держава. Домашнє господарство є однією з найменш вивчених економічних одиниць. Частково це пояснюється тим, що економічні стосунки на цьому рівні тісно пов'язані з соціальними стосунками, істотно залежать від психологічних, історичних та інших чинників, що визначають економічну діяльність людей. Основна характеристика сектору домогосподарств в умовах ринкової економіки полягає в тому, що він є головним споживачем ринкових та неринкових продуктів і послуг, а також власником факторів виробництва (земля, праця, капітал, підприємницький хист). Він формує пропозицію робочої сили і попит на матеріальні блага та послуги, в обмін отримує дохід, одна частина якого споживається, а інша зберігається у формі заощаджень або може бути використана як інвестиції.[8]

На сьогоднішній день, науковці дедалі більше розуміють необхідність глибокого й усебічного вивчення фінансів домогосподарств, по-перше, як перспективного джерела залучення ресурсів для розвитку економіки, по-друге, з точки зору формування доходів населення – як важливої складової відтворення людського капіталу. Так, Л.П. Окунева вважає, що фінанси домогосподарств — це "економічні грошові відносини щодо формування й використання фондів коштів із метою забезпечення матеріальних і соціальних умов життя членів господарства та їх відтворення"[9].

Матеріальним вираженням фінансових відносин, у які домашні господарства вступають у процесі своєї економічної діяльності є доходи й витрати[12]. Баланс фактичних доходів і витрат домашнього господарства за визначений період часу (квартал, місяць, рік) являє собою бюджет домогосподарства .

Таблиця 1.1 – Доходи та витрати домогосподарства[12]

Доходи	Витрати
Оплата праці	Придбання продовольчих товарів (харчування)
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	Придбання непродовольчих товарів
Доходи від продажу продукції, майна	Оплата житла і комунальних послуг
Доходи від власності	Сплата податків
Вартість спожитої продукції від самозаготівель	Оплата послуг культурно-побутового призначення
Пенсії, стипендії, допомоги	Транспортні витрати
Грошова допомога від родичів, ін. осіб	Витрати на освіту, охорону здоров'я
Пільги та субсидії безготівкові	Витрати, пов'язані з веденням власного присадибного господарства
Вартість подарованого майна присадибного господарства	Заощадження, позики повернені борги
Інші	Інші

Аналіз стану фінансів домашніх господарств України

Фінансовий стан домашніх господарств залежить не тільки від їх економічної діяльності. Метою оцінки фінансового стану домашнього господарства є пошук потенційних можливостей для поліпшення якості життя, виконання своїх зобов'язань перед іншими суб'єктами економіки і для інвестування.

Оцінка фінансового стану домашніх господарств не може бути повною мірою об'єктивною при розрахунку одного або декількох показників, а тільки за допомогою комплексу показників, який характеризує їх фінансовий стан детальніше. Для проведення оцінки фінансового стану домашнього господарства запропоновано таку систему показників, які можуть бути згруповані в такі групи: група 1 – показники майнового стану домогосподарств; група 2 – показники

ліквідності, платоспроможності домогосподарств; група 3 – показники фінансової стійкості і незалежності домашніх господарств від позикових коштів.

Таблиця 2

Динаміка доходів та витрат населення України у 2006-2015рр., млн..грн.[2]

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Доходи,всього	472061	623289	845641	897669	1101015	1251005	1407197	1529406	1570800	1743979
У тому числі:										
-заробітна плата	205120	278968	366387	376088	459153	521066	593213	633737	264090	680386
-прибуток та змішаний дохід	69186	95203	131139	131288	161214	198512	212420	240871	683000	319943
-доходи від власності	13855	20078	28432	34868	56958	68059	74620	79217		85185
-соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти,всього	183900	229040	319683	355425	423690	463368	526944	575581	242280	658465
В тому числі:										
-соціальні допомоги	103092	124472	180455	200362	237776	262744	301044	323847	113980	339142
-інші одержані поточні трансферти	14510	18209	26092	32580	32927	33681	33369	51891		78857
-соціальні трансферти в натурі	66298	86359	113136	122483	152987	166943	192531	199843		240466
Витрати та заощадження –всього	472061	623289	845641	897669	1101015	1251005	1407197	1529406		1743979
В тому числі:										
-придбання товарів та послуг	385681	509533	695618	712679	838220	1024249	1179071	1257624		1566001
-доходи від власності (сплачені)	8374	16924	30406	36496	30182	29053	28017	31437		23174
-поточні податки на	33803	49053	67606	66028	76255	83778	95549	107775		148604

доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти, всього										
В тому числі:										
-поточні податки на доходи, майно тощо	23396	35598	46926	45491	52329	60686	68716	72943		100778
-внески на соціальне страхування	7134	8326	11987	11626	13788	13820	14956	16492		15601
-інші поточні трансферти	3273	5129	8393	8911	10138	9272	11877	18340		32225
-нагромадження не фінансових активів	7159	9939	29515	11678	23054	30856	18525	26102		3183
-приріст фінансових активів	37044	37840	22496	70788	133304	83069	86035	106468		3017
Наявний дохід	363586	470953	634493	672662	841591	971231	1091100	1190351	1390900	1331735
Наявний дохід на одну особу,грн.	7771	10126	13716,3	1217,2	1528,9	1770,8	1994,3	2180,6	2478,1	2590,2

Аналізуючи доходи та витрати домогосподарств спостерігаємо стабільні темпи зростання доходів та витрат, проте в 2009 та 2013 роках, внаслідок кризового становища економіки, темпи приросту дещо зменшилися. У 2015 році в порівнянні з 2013, доходи та витрати збільшилися на 214573 млн. грн., тоді як у 2012 році приріст становив 122209 млн. грн. Аналогічна ситуація спостерігалася у 2009 році, коли доходи та витрати зросли на 48,645 млрд. грн., відповідно в 2008 приріст становив 222,352 млрд. грн. [2].

Також у 2013 році є помітним збільшення темпу росту наявного доходу населення у реальному вираженні в порівнянні з попередніми роками. Так у 2015 році порівняно з 2014 враховуючи темпи інфляції дохід зріс на 11%. Вражаючим є рівень інфляції за 2014 рік. Вже у листопаді він зріс на 20,7% в порівнянні з минулим роком, що однозначно негативно вплинуло на доходи та витрати населення. [2].

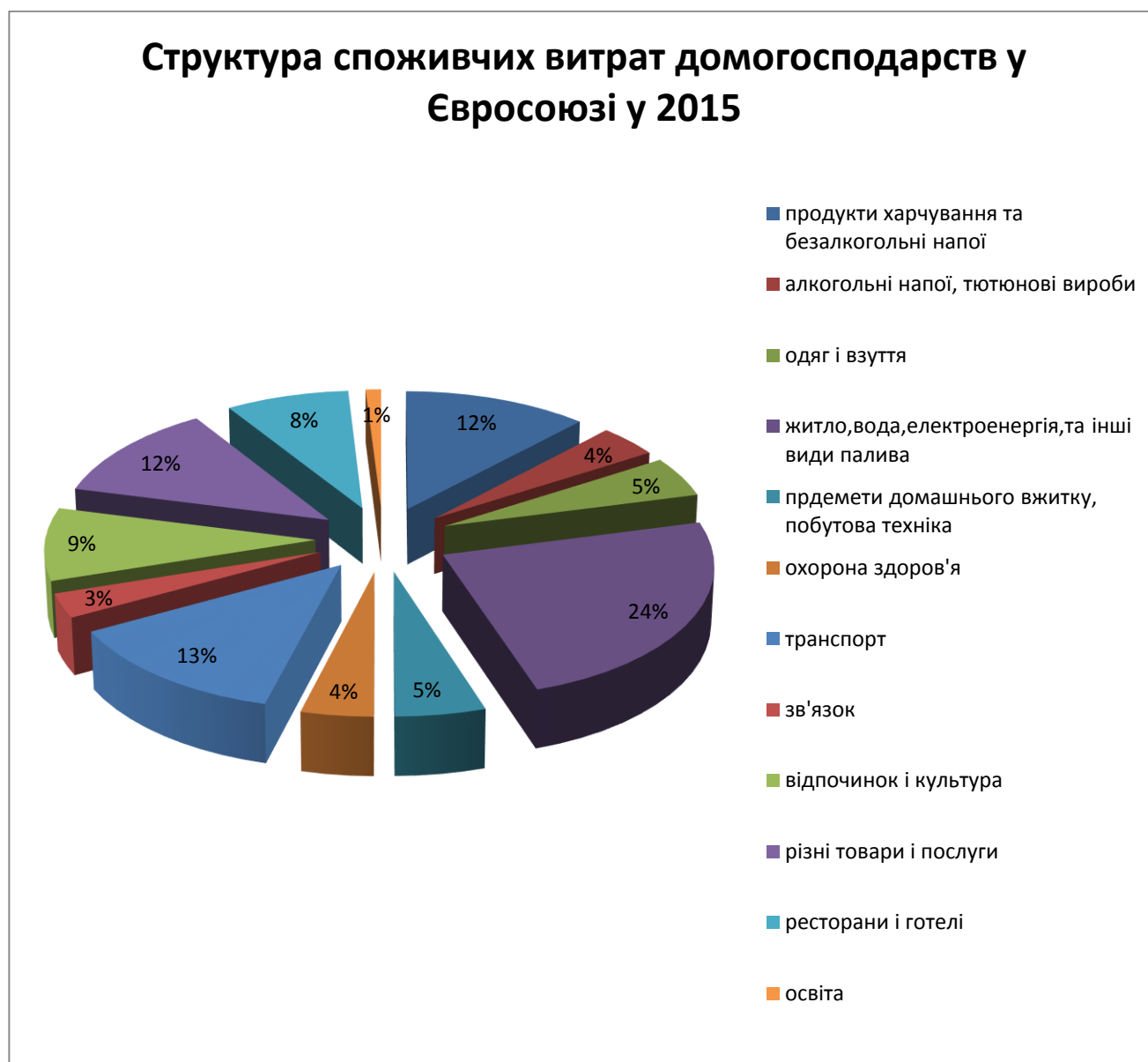

Згідно цих даних, ми можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день населення України знаходиться на межі бідності. Оскільки на споживання витрачається 57% доходу домогосподарств, коли країни Європейського Союзу витрачають не більше 20% свого доходу.

21% витратили на непродовольчі товари. Оплата послуг, без врахування харчування поза домом, склала 15%. інші витрати – 7%. Причому міські домогосподарства витрачають більше коштів на продовольчі товари, ніж сільські, натомість непродовольчі товари більше цікавлять сільські домогосподарства.

Згідно даних Державної служби статистики України в середньому одне домогосподарство витратило 2600 гривень у місяць на продукти харчування. На тютюнові вироби – 97 гривень, на одяг і взуття – близько 227 гривень. При цьому у великих містах витрати на продовольчі товари дещо вищі, ніж у сільській місцевості, 2730 і 2649 відповідно. А от на алкоголь у містах витрачають майже вдвічі більше, ніж у селі – 87 гривень на місяць у містах і 43 гривні у селах. Більше витрат у великих містах пов'язані з оплатою житла, води, електроенергії – 593 гривні проти 323 гривень у сільській місцевості. Майже вдвічі більше містяни витрачають на транспорт – 258 гривень проти 145 у селі. На відпочинок і культуру домогосподарства великих міст витрачають в середньому 111 гривень на місяць, домогосподарства сільської місцевості – тільки 31 гривню.

Споживчі сукупні витрати у великому місті становлять 4936 гривень, у малих містах – 3986, у сільській місцевості – 3983. Неспоживчі сукупні витрати (допомога родичам, купівля нерухомості, будівництво) – ще в середньому 400 гривень. Таким чином, всього сукупних витрат маємо в середньому 5345 гривень для великих міст, 4350 – для малих міст, 4400 – для сільської місцевості.

Аналізуючи дані споживчих витрат домогосподарств країн ЄС у 2015 році ми можемо зробити певні висновки, а саме найбільше коштів витрачається на оплату комунальних послуг (24%). Даний показник не дуже відрізняється від українського. Необхідно зазначити, що показник рівня витрат на харчування у світовій практиці використовується як один із індикаторів, за яким оцінюється рівень продовольчої безпеки країни. Відповідно до українського законодавства, граничний (пороговий) критерій для цього показника визначений на рівні 60%. Тобто, якщо частка витрат на харчування у домогосподарствах перевищуватиме 60% від усіх сукупних витрат, то вважається, що є загроза продовольчій безпеці.

За показником витрат на харчування можливо оцінити рівень забезпеченості населення загалом. У країнах ЄС на харчування домогосподарства спрямовують 12% від загальних споживчих витрат, коли в Україні цей показник сягав 57%.

Згідно з даними Євростату, найменше витрачали на їжу жителі Великобританії та Австрії (8,6% та 9,8% відповідно). Найвища питома вага витрат на харчування була у країнах Балтії (Литва – 23,3%, Естонія – 20,6%, Латвія – 20,4%).

Найбільша частка витрат домогосподарств Євросоюзу займають витрати на утримання житла та придбання палива – 24% (від 10,9% на Мальті до 29,5% у Данії), у той час як в Україні вони становлять 10%.

Також дуже помітна різниця між витратами домогосподарств України та ЄС на ресторани та готелі (3% та 8% відповідно), а також відпочинок і культуру (2% і 9% відповідно). Такі показники є цілком закономірними – заможне населення має більше можливостей для відпочинку та дозвілля.

Також хочу зазначити, що серед країн Європейського Союзу на культуру та відпочинок найбільше витрачали у Швеції, Данії, Великобританії, Мальті - понад 10% від усіх споживчих витрат, а найнижчий показник у Греції – всього 4,9%.

3. Перспективи розвитку фінансів домашніх господарств в умовах глобальних економічних процесів(українські реалії)

Сучасний етап розвитку нашої держави знаходиться під впливом процесів глобалізації та інтеграції, які характеризуються рядом позитивних і негативних тенденцій. Ці процеси впливають на домашні господарства, включаючи їх фінансово-господарську діяльність, що припускає відповідні дослідження з боку фінансової науки.

Домашні господарства, є суб'єктом світової економічної системи, беруть участь в усіх сферах світової економіки. Процеси глобалізації дозволили домашнім господарствам брати участь у створенні й торгівлі товарами та послугами; формуванні й вкладанні фінансових ресурсів; реалізації інтелектуальної власності за межами своєї держави.

Глобалізація та інтеграція світової економіки дозволяє домашнім господарствам:

- 1) створити бізнес щодо здійснення торгівлі зарубіжними товарами й отримувати від цього підприємницький прибуток;
- 2) розширювати і удосконалювати бізнес за рахунок виходу на міжнародний ринок;
- 3) створювати підприємства за кордоном з виробництва товарів або надання послуг і отримувати від цього підприємницький дохід;
- 4) брати участь у створенні товарів і надання послуг в рамках глобальної економіки;
- 5) реалізувати об'єкти інтелектуальної власності на міжнародному ринку і отримувати доходи від власності;

6) отримувати за кордоном об'єкти інтелектуальної власності для впровадження у власне виробництво з метою збільшення підприємницького доходу;

7) використовувати фінансові кошти для інвестування за кордоном в різні об'єкти (нерухомість, фінансові інструменти тощо);

8) формувати фінансові ресурси у вигляді заощаджень за кордоном і отримувати доходи від власності (за згодою НБУ).

Отже, участь у міжнародних фінансово-торговельних операціях має позитивний характер для домашніх господарств, оскільки є основою для збільшення їх добробуту за рахунок зростання доходів, фінансових ресурсів і заощаджень. Домашні господарства як власники чинників виробництва, таких як робоча сила, фінанси, в умовах глобалізації економіки здійснюють їх рух за межі національної держави. Найбільш ефективним такий рух можна спостерігати в країнах Євросоюзу. Одночасно, можна спостерігати і зворотний процес, коли домашні господарства повертають на територію національної держави чинники виробництва домашніх господарств інших держав.

Процеси глобалізації мають безпосередній вплив на рух приватного капіталу (фінансових коштів). Це пов'язано з тим, що глобалізація збільшує мобільність капіталу домогосподарств і дозволяє йому функціонувати в тому середовищі, де йому найвигідніше.

Рух капіталу від зарубіжних домогосподарств до національного фінансового ринку або його вкладення в підприємства нефінансового сектора дає можливість створювати нові робочі місця, що скорочує безробіття і сприяє підвищенню доходів вітчизняних домашніх господарств.

Глобалізація економіки стирає кордони держав, тим самим сприяє входженню в національну економіку великих корпорацій, які поглинають або

витісняють вітчизняні підприємства, що несе ризик втрат доходів домогосподарств.

Разом з тим існує ще одна проблема – «витік капіталу».

Казак Ю.Г., Якубовский С.А. розглядають дану проблему так: «Наявність в Україні активів, які контролюються закордонними інвесторами, призводить до відтоку капіталу з країни у зв'язку з вивозом доходів від іноземних капіталовкладень. За цією статтею платіжного балансу з України було вивезено 24,1 млрд. дол.» Вивіз капіталів за межі України призводить до надходжень до країни капіталу у вигляді іноземних інвестицій. [3].

Так, вивезені фінансові кошти не дозволяють державі повною мірою реалізувати соціально-економічну політику, направлену на підвищення добробуту домогосподарств.

Отже, рух капіталу домогосподарств такий як трудова міграція має свої наслідки, які, з одного боку, мають позитивний результат підвищення добробуту домогосподарств, а з іншого боку - мають великий ризик втрати капіталу або збільшення витрат.

Вплив міжнародних фінансово-кредитних інститутів в умовах глобалізації економіки має для фінансів домашніх господарств, переважно, негативний характер. Канов А.А. розглядає їх вплив таким чином: «Так, наприклад, надання кредитів Україні Міжнародним валютним фондом (МВФ) в 2010р. обумовлене вимогою підвищення цін на газ для населення, що зафіксовано в меморандумі між нашою країною і цією міжнародною фінансовою організацією. Світовий банк, у свою чергу, вносить пропозиції щодо скорочення дефіциту державного бюджету країни в 2010р. за допомогою скорочення максимальних пенсій, урізання доходів 136 пенсіонерів, що працюють, введення податку з пенсій та ін. [4]». Такі вимоги скорочують доходи домашніх господарств і збільшують їх витрати, що веде до зниження фінансової безпеки домогосподарств. Таким чином, фінанси домашніх

господарств відчують вплив глобалізації через макрорівень (держава), мікрорівень (підприємства) і нанорівень.

Позитивний вплив виявляється у напрямі використання кредитів на розвиток економіки держави в цілому, що сприяє збільшенню добробуту домогосподарств. Негативні - в збільшенні боргового навантаження.

Пропозиції щодо подальшого розвитку фінансів домогосподарств України[11]:

- політика уряду і НБУ повинна бути спрямована на усунення інфляційних процесів, які є головним фактором у знеціненні доходів громадян; підвищення загального рівня доходів і витрат населення, що забезпечить одночасно збільшення доходної частини бюджету за рахунок податків, підвищення витрат на більший асортимент товарів і послуг, що забезпечить поштовх для розвитку фінансів суб'єктів господарювання через формування платоспроможного попиту на їх товари і послуги;
- усунення диспропорцій в структурі доходів і витрат шляхом підвищення ролі доходів безпосередньо від трудової діяльності, зменшення питомої ваги соціальних трансфертів;
- забезпечення можливостей отримання доходів від власності шляхом розвитку ринку цінних паперів;
- зниження ПДВ на соціально важливі товари, що повинно забезпечити більшу купівельну спроможність домогосподарств;
- введення прогресивної шкали оподаткування доходів громадян (за зразком розвинених країн) з метою перерозподілу грошових коштів від найбільш заможних до найменш забезпечених верств населення;
- сприяння розвитку недержавного пенсійного забезпечення і страхування життя, які є основним джерелом довгострокових фінансових ресурсів в економіку;

- створення механізмів, які забезпечать виведення прихованих доходів домогосподарств з тіньового сектора економіки;
- вживати заходів щодо поліпшення соціальних умов у сільській місцевості з метою залучення туди населення.

Для того, щоб збільшити можливості домашніх господарств у вирішенні соціальних проблем, необхідно сприяння інших економічних суб'єктів, і в першу чергу держави, яка, перш за все, повинна створювати умови, що сприяють якомога повнішому розкриттю потенціалу всіх господарських інститутів, в тому числі і домашніх господарств. З метою підвищення ефективності домашніх господарств у вирішенні соціальних проблем у суспільстві, з нашої точки зору, державі необхідно[11]:

1. забезпечити зростання доходів населення, насамперед, за рахунок встановлення справедливої оплати праці;
2. слід розвивати систему іпотечного кредитування, зробивши її основною формою придбання житла, тобто необхідно вдосконалювати умови іпотеки до тих пір, поки вони не стануть прийнятними для більшої частини населення якій необхідне житло;
3. забезпечити умови і можливість організації освіти в рамках домашнього господарства.

Висновки

Домогосподарство — унікальне соціально-економічне утворення, основа життєдіяльності будь-якого суспільства. У ньому концентруються всі аспекти людського життя: біологічні, соціальні, економічні; а основою завжди була, є та залишається сім'я — засноване на шлюбі і кровному зв'язку об'єднання людей, пов'язаних спільністю побуту і взаємною відповідальністю. Принципова відмінність між поняттями "домогосподарство" і "сім'я" полягає в тому, що домогосподарство ширше за своїм складом за рахунок осіб, які ведуть загальне із сім'єю домашнє господарство, але не пов'язані з членами сім'ї відносинами спорідненості. З цих міркувань, одна людина, котра живе окремо, не вважається сім'єю, проте її діяльність із самостійної організації побуту є домогосподарством, яке може складатися з однієї або кількох сімей.

З погляду системи національних рахунків, домогосподарства є одним із п'яти інституційних секторів національної економіки (поряд з нефінансовими та фінансовими корпораціями, сектором загального державного управління та некомерційними організаціями). Система національних рахунків дає визначення домогосподарства як невеликої групи людей, що проживають в одному помешканні, повністю або частково об'єднують свої доходи і майно, спільно споживають певні види товарів і послуг. Загальним у всіх цих визначеннях є спільне проживання та спільний побут. Спільне проживання і ведення побуту передбачають спільні витрати, тобто члени домогосподарства повинні мати спільний бюджет для задоволення своїх потреб (при цьому наявність споріднення або свояцтва не передбачається).

Сектор домашніх господарств у рамках його економічної діяльності поділяють на підсектори: наймані працівники; роботодавці; самостійно зайняті працівники; отримувачі доходу від власності та трансфертів.

Згідно з аналізом моделі кругообігу домогосподарство можна визначити як економічну одиницю, яка складається з однієї або кількох осіб, постачає економіку

ресурсами і використовує отримані кошти для задоволення матеріальних та інших потреб.

В Україні налічується близько 17,5 млн домогосподарств, з яких більше 12 млн (понад дві третини) проживає у містах, 5,5 млн — у сільській місцевості. Цікавим є той факт, що, незважаючи на тривалий процес скорочення чисельності населення в Україні, кількість домашніх господарств збільшується. Ймовірно, це відображає тенденції до відокремлення молодих сімей, зростання кількості розлучень і, як наслідок, зменшення кількості осіб в одному домогосподарстві.

Роль домогосподарств в економіці України важко переоцінити. Скажімо, частка домогосподарств у виробництві продукції сільського та лісового господарства становить понад 60 %, торгівлі — 15, будівництва — 10, рибальства — 6 %. Частка домогосподарств у кінцевому використанні валового внутрішнього продукту становить близько 55 %.

Загалом фахівці виокремлюють чотири основні функції домогосподарств[1]:

- 1) постачальницьку, яка полягає у постачанні на відповідні ринки праці, капіталу та інших ресурсів;
- 2) виробничу, суть якої полягає у виробництві готової продукції та наданні послуг, забезпеченні ними ринку (сільськогосподарська продукція, ремонтні, ремісничі та інші послуги, сімейний бізнес);
- 3) споживчу, що зумовлена самою природою домогосподарства, яке є основним споживачем товарів і послуг на ринку;
- 4) заощаджу вальну (інвестиційну), яка має місце за умови неповного використання поточних доходів на споживання.

Основними завданнями домогосподарств в умовах економіки ринкового типу є такі:

- прогнозування на близьку та віддалену перспективи змін у потребах з урахуванням демографічних зрушень у складі сімей та домогосподарств;
- прогнозування змін у бюджеті домогосподарства;

- планування діяльності членів домогосподарства;
- планування і контроль за змінами у сімейному бюджеті;
- ведення обліку доходів і витрат.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки домогосподарство як економічна одиниця господарювання стає дедалі вагомішим суб'єктом фінансових відносин, взаємодіючи з державою, підприємствами і організаціями, а також інститутами фінансового ринку. Взаємозв'язок фінансів домогосподарств з державними фінансами виявляється перш за все у сплаті податків фізичними особами до бюджету та державних цільових фондів, а також у формі грошових виплат (пенсії, допомоги, фінансування послуг і пільг), що здійснюються з бюджету і відповідних фондів. Взаємозв'язок фінансів суб'єктів господарювання і домогосподарств реалізується з використанням цінних паперів як джерела фінансування розвитку підприємств. Вплив фінансів домогосподарств на страхування в межах фінансової системи України характеризується великою часткою обов'язкового страхування і надзвичайно малою часткою добровільного страхування, а також низьким рівнем страхових премій і відшкодувань у бюджеті сім'ї.

Проте незважаючи на певні проблеми у сучасних економічних реаліях та погляди окремих вчених щодо недоцільності виділення фінансів домогосподарств в окрему сферу фінансової системи України, вважаємо, що фінанси домогосподарств посядуть гідне місце в її структурі і здійснюватимуть активний вплив на розвиток вітчизняної економіки. Це можливо лише за умови приділення належної уваги з боку держави проблемам та потребам людини як найвищій цінності суспільства, її інтересів та свобод.

Список використаної літератури

1. Белозёров С.А. Сущность и функции финансов домашних хозяйств / С.А. Белозёров // Вестник СПбГУ. – 2006. – № 5. – С. 30 – 40.
2. Державний комітет статистики України: www.ukrstat.gov.ua.
3. Казак Ю.Г. Устойчивость платежных балансов Польши, Грузии и Украины в условиях мирового финансово-экономического кризиса / Ю.Г.Казак, С.А.
4. Канов А.А. «Новая экономика» и ее основные черты / А.А. Канов [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_econ/2010_1/Kanov.html
5. Кізіма Т.О. Роль соціальних трансфертів у формуванні сукупних ресурсів домогосподарств України / Т.О. Кізіма. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/Eir/2008_4/50-54.pdf
6. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 9 місяців 2010 року. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_3kv__2010.pdf
7. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств в Україні у 2010 – 2013 роках/ Держкомстат України. – К., 201-2013.-80с.
8. Фінанси: підручник / За ред. С.і. Юрія, В.М. Федосова. –К.: Знання, 2008. – 611 с.
9. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учеб. для вузов. – 2-е изд. / Под ред. проф. Г.Б. Поляка. – М: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 512 с
10. Фінанси: підручник / За ред. С.і. Юрія, В.М. Федосова. –К.: Знання, 2008. – 611 с.

11. «Фінанси домашніх господарств у системі фінансових відносин»:
<http://ukrbukva.net/print:page,1,60587-Finansy-domashnih-hozyaiystv-v-sisteme-finansovyh-otnosheniyy.html>

12.Юрій С.і. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності / С.і. Юрій, Т.О Кізима, // Фінанси України. – 2008. – № 8(153). – С. 3 – 10.